

MISCEL·LÀNIA

EL MUSEU BÍBLIC DEL SEMINARI, ESTOIG DEL DOCUMENT ESCRIT MÉS ANTIC GUARDAT A MALLORCA¹

THE BIBLICAL MUSEUM, HAVEN OF THE OLDEST WRITTEN DOCUMENT IN MALLORCA

Francesc Ramis Darder
Universitat de les Illes Balears
Director del Museu Bíblic

Resumen: Mn. Bartomeu Pascual i Marroig, delfí del bisbe Pere Joan Campins i Barceló, fundà el Museu Bíblic, atent a les disposicions de Lleó XIII, com l'eina privilegiada per renovar els estudis bíblics a Mallorca. Entre les peces del Museu, destaca la col·lecció de tauletes cuneïformes. Al llarg de l'article, presentem la formació museística de la col·lecció, i la primera traducció al català de la tauleta més arcaica, donada pel P. Andreu Fernández i Truyols, acompanyada del corresponent comentari històric i arqueològic; segurament, el document escrit més antic que es troba a Mallorca.

Palabras clave: Pascual Marroig, Fernández Truyols, Museu Bíblic, Umma.

Abstract: Rev. Bartomeu Pascual i Marroig, dauphin of Bishop Pere Joan Campins i Barceló, founded the Biblical Museum, attentive to the provisions of Leo XIII, as a privileged tool to renovate the biblical studies in Mallorca. The collection of cuneiform tablets stands out among the pieces in the Museum. Throughout the article, we present the museum conformation of the collection, and the first translation into Catalan of the most archaic tablet, donated by Rev. Andreu Fernández i Truyols, accompanied by the corresponding historical and archaeological commentary; probably the oldest written document that can be found in Mallorca.

Keywords: Pascual Marroig, Fernández Truyols, Biblical Museum, Umma.

¹ El present article fa part dels resultats del projecte de recerca PID2019-110231GB-I00/AEI/10.13039/501100011033 *Estudio diagnóstico comparado entre la conservación del patrimonio artístico religioso y sus modelos de gestión en las islas de Mallorca y Menorca*, del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats.

— Rebut el 19 de novembre de 2020, acceptat el 29 de desembre de 2020.

Introducció

Encara que el present estudi estigui vinculat a l'orientalística, inclou sobretot el vessant de la museística, car clarifica la conformació de la col·lecció de tauletes exposades al Museu Bíblic del Seminari de Mallorca, alhora que proposa la primera traducció catalana de la tauleta més arcaica. Amb intenció de portar a terme el doble propòsit, comença insinuant l'horitzó teològic dibuixat per Lleó XIII (1878-1903) amb què el bisbe Pere Joan Campins, en el camp de la pastoral, i Mn. Bartomeu Pascual, en l'àrea de la Bíblia, volgueren renovar la cristiandat mallorquina en diàleg amb la societat del seu temps. A continuació, centrant-se en la figura de Mn. Pascual, delfí del bisbe Campins, evoca la fundació del Museu Bíblic; i, dins l'àmbit del Museu, analitza el procés de formació de la col·lecció de tauletes cuneïformes que hi resten estotjades. Després, dirigeix la mirada cap a la tauleta més arcaica, segurament el document escrit més antic que es troba a Mallorca, per tal d'establir-ne la primera traducció a la llengua catalana acompanyada del corresponent comentari.

L'embranchida pastoral del bisbe Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915) volgué portar a terme per a la diòcesi de Mallorca el projecte de restauració de la cristiandat plasmat a les encícliques més lluminoses de Lleó XIII: una Església entesa com a Cos de Crist (*Satis Cognitum*), oberta al regionalisme i a la qüestió social (*Libertas Praestantissimum*, *Rerum No-varum*) i arrelada en una sòlida teologia amarada en el coneixement de la Sagrada Escripura (*Aeterni Patris*, *Provindetissimus Deus*).² Des d'aquest horitzó, el primer any

del seu pontificat encarregà al vicari general, Mn. Alcover, i a Mn. Miralles, futur arquebisbe bisbe de Mallorca, que elaboressin, sota l'atenta direcció episcopal, un nou pla d'estudis per al Seminari, la *Ratio Studiorum* (1898), que havia d'adaptar la formació dels futurs preveres a les directrius de Lleó XIII i estar, a la vegada, a l'altura del *temps ahont ens trobam*.³ La fondària de la reforma fou enorme respecte del pla d'estudis vigent a l'època dels bisbes Cervera (1886-1897) i Jaume (1876-1886).⁴ Entre els fruits de la *Ratio Studiorum* cal destacar, entre molts d'altres, el naixement de sis institucions al Seminari animades per personatges de relleu: Museu Bíblic i Arqueològic (Mn. Bartomeu Pascual), Museu d'Història Natural (Mn. Francesc Mir, Mn. Ferran Moragues), Observatori Astronòmic (Mn. Emili Sagristà, Mn. Antoni Canals, P. Josep Algué, jesuïta), certàmens científics i literaris, Schola Cantorum i ampliació de la Biblioteca (bisbe Campins).⁵

Atents a la perspectiva del nostre treball, cal fixar-nos en una de les institucions esmentades, el Museu Bíblic, i en la personalitat del seu fundador, Mn. Bartomeu Pascual i Marroig (Palma

dor Suau Puig, «La Seu ens ho diu tot a tots. La restauració de Campins-Gaudí, materialització d'una idea d'Església», Mercè Gambús Saiz (coord.), *La Catedral de Mallorca és el document. La reforma de Gaudí cent anys després*, vol. II. Palma: Publicacions de la Catedral de Mallorca, 2015, p. 39-113. Pere Fullana Puigserver, *El bisbe arquitecte*. Palma: Publicacions de la Catedral de Mallorca, 2015.

³ *BOOM (Boletín Oficial Obispado de Mallorca)* 38 (1889), p. 264-269.

⁴ Per copsar la fondària de la reforma nascuda de la *Ratio Studiorum*; vegeu: Manuel Bauçà Ochogavía, «Els Plans d'estudi del seminari de Mallorca en el segle XIX», *Comunicació* 17 (1981), p. 15-24. Rafel Mas Tous, «El Seminari Conciliar de Sant Pere: antecedents i realitat en el pontificat del bisbe Campins», Mercè Gambús Saiz – Pere Fullana Puigserver (coords.), *Campins i Gaudí. La reforma de la Seu de Mallorca i la seva implementació en el monument (1903-1947)*. Palma: Publicacions de la Catedral de Mallorca, 2015, p. 113-127.

⁵ Per aprofundir en la biografia dels personatges que envoltaren Campins; Pere Fullana Puigserver – Mercè Gambús Saiz (coords.), *La memòria contemporània de la Catedral: Miralles, Rotger, Sagristà*. Palma: Publicacions de la Catedral de Mallorca, 2014.

² «Aeterni Patris», *ASS (Acta Sanctae Sedis)* 12 (1878-1880), p. 98-114. «Libertas Praestantissimum», *ASS* 20 (1887/1888), p. 593-595. «Rerum Novarum», *ASS* 23 (1890/1891), p. 643-652. «Provindetissimus Deus», *ASS* 26 (1893), p. 279-291. «Satis Cognitum», *ASS* 28 (1895/1896), p. 709-757. L'episcopat del bisbe Campins com l'adequació a la diòcesi de Mallorca del projecte de Lleó XIII ha estat objecte de notables estudis: Pere Fiol Tornila, *Pere Joan Campins Barceló. Bisbe de Mallorca, 1898-1915*. Palma: Publicacions de l'Ajuntament de Palma, 2010; Teo-

1875 - Ciutadella 1967).⁶ La biografia de Mn. Pascual, professor de Sagrada Escriptura i rector del Seminari, mostra com portà a terme el renovament dels estudis bíblics a Mallorca. Ingressà al Seminari Diocesà (1885); rebé la beca d'estudis fundada pel canonge Mn. Tomàs Rullan (1890); tingué com a professor d'Història Sagrada a Mn. Gabriel Llompart, futur bisbe de Mallorca. Fou secretari de Cambra en l'equip de govern del bisbe Campins (1898). Llicenciat en Teologia pel Seminari Central de Burgos (1898), ocupà la Canongia Lectoral (1899). Professor de Sagrada Escriptura i rector del Seminari, fundà el Museu Bíblic (1910). Establí relacions científiques amb notables biblistes i orientalistes de l'època (Colunga, Fernández, Kartel, Klotz, Krage, entre d'altres). Obtingué una beca d'estudis a Alemanya (1911). Emprengué viatge d'estudis a Terra Santa (1935). La docència, la predicació, la investigació i, sobretot, la creació del Museu Bíblic el confirmaren com a biblista eminent. Exercí el ministeri sacerdotal a Mallorca fins que fou consagrat bisbe titular de Lappa (antiga diòcesi de Creta) i coadjutor amb dret a successió de Menorca, seu de la qual prengué possessió ja com a bisbe residencial (1939) i regí fins a la seva mort (1967) amb el lema *Servus Dei* (Is 53,7).⁷ En definitiva,

la dedicació de Mn. Pascual renovava els estudis bíblics, canemàs de la nova teologia amb què el bisbe Campins, fidel a la proposta de Lleó XIII, volia renovar la cristiandat mallorquina.⁸

Entre les peces del Museu Bíblic,⁹ eina bàsica per a la renovació dels estudis bíblics a Mallorca, el nostre treball posa l'atenció sobre la col·lecció de tauletes cuneïformes, originàries de Mesopotàmia, estudiades en el seu moment i amb les tècniques de llavors per l'assiriòleg M. Molina Martos (1989/1990).¹⁰ Com hem dit, la nostra intenció consisteix a establir el procés de constitució de la col·lecció de tauletes del Museu, i proposar la primera traducció catalana de la tauleta més antiga amb un comentari sobre la situació històrica que la veié néixer.

Les fonts emprades per establir la conformació de la col·lecció consisteixen en els dos inventaris més antics del Museu Bíblic, a saber: Bonnín (1927)¹¹ i Adrover (1938),¹² juntament amb els escrits de Mn. Pascual i les fonts orals recollides per l'autor d'aquest treball. Com és evident, la font de la traducció catalana rau en la tauleta més

⁶ Pel que fa a la biografia de Mn. Pascual, consulteu: Antonio Pérez Ramos, *El Obispo Pascual. Un Tiempo/Una Iglesia*. Palma: Ediciones Cort, 1980. Respecte a la fundació i el desenvolupament dels Museus del Seminari, consulteu: Pere Fiol Tornila, «Els Museus del Seminari de Mallorca», *Comunicació* 87 (2000), p. 108-128. En referència a la tasca de Mn. Pascual com a biblista: Francesc Ramis Darder, «El bisbe Campins, mentor de Mn. Bartomeu Pascual, ànima del Museu Bíblic del Seminari de Mallorca», Mercè Gambús Saiz – Pere Fullana Puigserver (coords.), *Campins i Gaudí...*, op. cit., p. 101-110.

⁷ Respecte de Mn. Pascual, i encara que no siguin aspectes bíblics, cal també esmentar que, a proposta de Mn. Alcover, la Societat Arqueològica Lul·liana l'inscriví com a soci numerari (28 de març de 1899) i participà en la constitució de l'Arxiu Històric Diocesà impulsat per Mn. Mateu Rotger. Prengué part en el projecte de restauració de la Seu, com queda palès a la correspondència mantinguda amb Joan Rubió, ajudant de Gaudí. Amb Rubió i Mn. Rotger participà en les investigacions sobre la basílica de sa Carroja (1909), i de Son Peretó amb Mn. Joan Aguiló (1912). Posà interès en les obres del Santuari de Lluc, portades a terme per Gaudí i

Rubió amb l'arquitecte Reinés. La Real Sociedad Económica de Amigos del País el va incloure dins l'elenc dels il·lustres. Vegeu: Antonio Pérez Ramos, *El Obispo Pascual. Un Tiempo/Una Iglesia*. Palma: Ediciones Cort, 1980, p. 31-37.

⁸ Amb intenció d'aprofundir la temàtica referida a la renovació dels estudis bíblics com a canemàs de la nova teologia, consulteu: Pere Fullana Puigserver, *El bisbe arquitecte...*, op. cit., p. 369-392.

⁹ La descripció i enumeració de les peces del Museu Bíblic figura al darrer inventari elaborat el 1994 i conservat a l'AMB (Arxiu Museu Bíblic), consulteu: Francesc Ramis Darder, «Inventari del Museu Bíblic del Seminari de Mallorca» (manuscrit), 1994, AMB (Arxiu Museu Bíblic), 298 fulls. El Museu s'ha enriquit des de l'any 1994 amb algunes donacions que, com és obvi, estan incloses a l'inventari.

¹⁰ Consulteu: M. Molina Martos, «Tablillas neosumerias del Museo Bíblico del Seminario Diocesano de Palma de Mallorca», *Aula Orientalis* 8 (1990), p. 69-87.

¹¹ Pere Antoni Bonnín, «Inventario del Museo Bíblico del Seminario de Mallorca con los datos técnicos e históricos correspondientes» (manuscrit), 1927, ADM (Arxiu Diocesà de Mallorca), CERTS (Certàmens Científics Literaris del Seminari), 38-6, 296 fulls.

¹² Gabriel Adrover Barceló, «Inventario total o parcial de alguna dependencia del Seminario: [alguns objectes del Museu Bíblic]» (manuscrit), 1938, ADM, CERTS, 47-4, 1938, 155+14 fulls.

antiga conservada al Museu; per a la seva interpretació hem considerat, com és obvi, l'excel·lent treball de Molina, a la vegada que hem desenvolupat el nostre propi estudi amb el procés següent: noves fotografies de la tauleta, calc, transcripció, transliteració, traducció al català, comentari històric i cultural. Creiem més convenient comentar les fonts arxivístiques i cuneïformes en els apartats corresponents d'aquest treball. El primer dels apartats explica la manera en què es va conformar la col·lecció de tauletes; mentre que el segon dirigeix l'atenció a la tauleta més antiga; una breu conclusió posarà fi a l'estudi.

Conformació de la col·lecció de tauletes cuneïformes del Museu Bíblic

Quan l'assiriòleg Molina Martos, abans esmentat, explicà l'origen de la col·lecció cuneïforme del Museu, escrigué:

Las quince tablillas de la tercera Dinastía de Ur que aquí presentamos pertenecen a la colección del Museo Bíblico del Seminario Diocesano de Palma de Mallorca (MSD). Según la información recibida [...] los textos fueron adquiridos en Jerusalén por D. Bartolomé Pascual, Rector del Seminario de Palma de Mallorca, a comienzos de la década de los treinta.¹³

Aquesta afirmació era habitual a l'època en què Martos emprengué i publicà la investigació (1989/90). Ara bé, la recuperació i l'estudi dels arxius esmentats (Bonnín: 1927, Adrover: 1938), la revisió de la correspondència de Mn. Pascual (APP, Arxiu Particular Pascual), i el contingut de les fonts orals que hem recollit permeten oferir una perspectiva més complexa i més segura de l'origen i la conformació de la col·lecció.

A l'època en què Martos estudiava les tauletes, els inventaris elaborats per Bonnín i Adrover estaven quasi oblidats. El lector es demanarà la causa de l'oblit; per tal d'explicar-la, cal posar la mirada sobre un aspecte de la història del Museu

Bíblic. Durant el temps en què Mn. Pascual fou professor i rector del Seminari (1898-1938), el Museu, la Biblioteca, i l'Arxiu estaven custodiats a l'edifici del Seminari Vell (c/ del Seminari, Palma). L'any 1956, tant el Museu Bíblic com la Biblioteca i l'Arxiu foren traslladats a les sales del Seminari Nou (Son Gibert, Palma). Més endavant, a l'estiu del curs 1992-93, el Museu Bíblic fou traslladat de bell nou al Seminari Vell, i disposat en una sala distinta de l'ocupada a l'època de Pascual. Al llarg del curs 1998-99, la Biblioteca fou instal·lada una altra vegada al Seminari Vell, també en sales distintes de les de l'etapa de Pascual. L'Arxiu del Seminari es tornà a traslladar en diverses etapes (1978-1999) fins que va quedar dipositat a l'ADM (Arxiu Diocesà de Mallorca) i a l'arxiu del CETEM (Centre d'Estudis Teològics de Mallorca). Qui coneix la naturalesa dels arxius, biblioteques i museus sap prou bé el que suposen dos trasllats i tres ubicacions distintes. Sens dubte, el trasbals de l'Arxiu, la Biblioteca i el Museu determinaren gairebé l'oblit dels inventaris abans citats. No obstant això, l'esforç de la recerca ha permès retrobar els inventaris de Bonnín (1927) i Adrover (1938); la informació obtinguda, juntament amb la correspondència de Mn. Pascual i el valor dels testimonis orals, ha permès reconstruir el procés de conformació de la col·lecció cuneïforme. Vegem-ho.

La creativitat de Mn. Pascual començà a bastir dins les dependències del Seminari l'anomenada Sala Bíblica (1910), que posteriorment esdevindria Museu Bíblic (1914). L'any 1911 el Museu pogué enriquir-se amb la primera donació d'una tauleta cuneïforme, recollida a Babilònia;¹⁴ fou obsequiada per l'École Pratique d'Études Bibliques, fundada a Jerusalem pel dominic P. Marie-Joseph Lagrange el 1890.¹⁵ Durant l'any

¹⁴ Per a més informació, cal consultar l'inventari: Pere Antoni Bonnín, «Inventario del Museo...», *op. cit.*, full 41.

¹⁵ A partir del 1920, fou anomenada *École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem*; implementà càtedres d'epigrafia, semitística, egiptologia, assiriologia, geografia, etnografia i exegesi. Per a més informació històrica i bibliogràfica, cal consultar: Jérôme Murphy-O'Connor, *Le Nouveau Testament. Cent ans d'exégèse à l'École biblique*. París: Gabalda, 1990.

¹³ Vegeu: M. Molina Martos, «Tablillas neosumerias del...», *op. cit.*, p. 69.

1914, el Museu va preveure l'arribada d'una segona tauleta cuneïforme, originària de Babilònia, procedent de l'anomenada col·lecció Clark, establerta a Londres.¹⁶ Durant el curs 1925-26, el jesuïta manacorí P. Andreu Fernández regalà tres tauletes cuneïformes procedents de Babilònia, fins llavors estotjades al Museu de l'Istitutum Biblicum de Jerusalem, dependència acadèmica del Pontificium Istitutum Biblicum de Roma, fundat per Pius X (1909) i encomanat als jesuïtes.¹⁷ L'any 1935 i sota la convidada i guia del jesuïta P. Fernández, Mn. Pascual, rector del Seminari i professor de Sagrada Escripura, acompanyat per Mn. Joan Quetglas, canonge i professor de Litúrgia, Mn. Mateu Bosch, majordom del Seminari, i Mn. Benet Bennassar, prefecte de disciplina, empenygué viatge cap a Terra Santa, recorregueren Palestina i Egipte. Mentre Mn. Quetglas plasmà les impressions del viatge en un llibre i un diari de la ruta, Mn. Pascual les recollí en cartes i escrits personals.¹⁸ Durant el viatge, adquiriren i recolliren diverses peces per enriquir el Museu Bíblic, entre les quals deu tauletes cuneïformes, procedents del Museu del Convent de Santa Anna de Jerusalem.¹⁹ Segons la tradició oral que hem recollit, enviaven les peces a l'adreça de Mn. Miquel Amer Quetglas, nebot segon de Mn. Quetglas i ajudant de Mn. Pascual al Seminari des de 1934-35.

En síntesi, la conformació de la col·lecció és més complexa del que era opinió comuna a l'època dels estudis de Molina: la primera tauleta procedeix de l'École (Jerusalem, 1911), la segona de la

col·lecció Clark (Londres, 1914), les tres següents de l'Istitutum Biblicum (Jerusalem, 1925-26), les altres deu del Convent de Santa Anna (Jerusalem, 1935). L'any 1935 la col·lecció de quinze tauletes quedà conformada i exposada al Museu Bíblic amb el títol: «*Tabullae. Babilonia*». Com es desprèn dels inventaris de Bonnín i Adrover, les tauletes estaven disposades, sense considerar la data d'inscripció ni el lloc específic del seu origen, a la prestatgeria corresponent del Museu; ja que en aquell temps (1935) no es podien col·locar amb més precisió científica. Esbrinem els motius de la inexactitud.

El plantejament científic de les excavacions arqueològiques començà a Mesopotàmia durant la segona meitat del segle XIX.²⁰ La Gran Guerra (1914-1918) suposà la interrupció i, malauradament, també l'espoli d'àrees excavades i la consegüent venda d'antiguitats al mercat negre. La passió per l'orientalisme, creixent en universitats i museus, accelerà abans i després de la guerra el tràfic de tauletes. Cal entendre, amb la major certesa, que les quinze tauletes del Museu Bíblic tenen l'origen remot, mediatitzat per les institucions que les obsequiaren, en el comerç esmentat. A més, ni Mn. Pascual ni els seus col·laboradors mallorquins, com tampoc les institucions acadèmiques de les quals provenien les tauletes, no n'entenien, en aquella època, el text inscrit, ja que, si l'haguessin conegut, n'haurien aportat la traducció. Com veurem més endavant, la majoria de tauletes procedia de Tall Jukha, jaciment de l'antiga ciutat d'Umma a la Baixa Mesopotàmia;²¹ però l'arqueologia es trobava encara a l'alba

¹⁶ Per a més informació, cal consultar l'inventari: Pere Antoni Bonnín, «Inventario del Museo...», *op. cit.* full 41.

¹⁷ *Ibid.*, full 42.

¹⁸ Juan Quetglas, *Lugares y viajes de Cristo en el Evangelio*. Palma: Tip. Nueva Balear, 1939. El diari del viatge de Mn. Quetglas, escrit en mallorquí col·loquial, fou desconegut fins el 2020, en què el transcriví Mn. Joan Sunyer Ramos i en feu les puntualitzacions topogràfiques Mn. Francesc Ramis Darder; encara inèdit, resta al Museu Bíblic. Respecte de les impressions personals de Mn. Pascual, vegeu: «Documents varis», APP (Arxiu Particular Pascual); cal referir que l'APP restà en mans de la família Pascual-Parietti fins a quedar dipositat a l'ACM (Arxiu Capitular de Mallorca), està pendent de plena classificació.

¹⁹ Per a més informació, cal fullejar l'inventari: Gabriel Adrover Barceló, «Inventario total o...», *op. cit.*, fulls 136-137.

²⁰ Com a aproximació de la visió d'un clàssic de l'orientalisme, consulteu: W. von Soden, *Introducción al Orientalismo Antiguo*. Sabadell: AUSA, 1987. Visió panoràmica de l'escriptura cuneïforme: Lluís Feliu, *L'escriptura cuneïforme*. Barcelona: UOC, 2007.

²¹ Totes les tauletes procedeixen d'Umma menys dues: La tauleta 4 MSD s/n és originària de Drehem, antic centre de recaptació d'imposts, anomenat Sellush-Dagan, situat a les proximitats de Nínive; respecte del comentari sobre Drehem, podem consultar: Georges Roux, *Mesopotamia*. Madrid: Akal, 2002, p. 185-186. La tauleta 11 MSD 11 és d'origen ignorat, vegeu: Antonio Molina Martos, «Tablillas neosumerias del...», *op. cit.*, p. 70.

de la identificació de Tall Jukha amb l'antiga vila d'Umma i, per si no n'hi hagués prou, el topònim Umma, per aquella època, no era més que un de tants llocs desconeguts, ocults sota ruïnes espoliades, com era el cas de Tall Jukha, que calia començar a investigar seriosament. El desconeixement del significat del text i la foscor respecte del seu origen sols permetia afirmar que les tauletes estaven inscrites amb caràcters «cuneïformes»; alhora, la locució 'de Babilònia' oferia una orientació assequible sobre l'origen geogràfic, car el topònim Tall Jukha no significava res per a qui contemplava les tauletes al Museu Bíblic.

Malgrat la ignorància sobre el significat del text inscrit i la generalització del lloc de procedència, convé emfatitzar que, segons la tradició oral recollida per l'autor del present treball quan era seminarista (1980), Mn. Pascual i els seus ajudants donaven una explicació assenyada del contingut de les tauletes. No les descrivien com a rituals religiosos o escrits màgics, cosa atractiva a l'època; afirmaven, amb certesa, que eren escrits de caràcter comercial. Segurament, reberen la intuïció mercantil dels donants i de les institucions de procedència, ja que, en temps de Mn. Pascual, la immensa majoria de tauletes inscrites en accadi, llengua semita coneguda a l'època, consistien en documents comercials. Encara que sigui de rampejada, convé apreciar en l'explicació de Mn. Pascual la perspectiva científica que conferia al Museu quan prescindia d'explicacions fantasioses sobre les tauletes, tan habituals llavors. L'estudi de Molina Martos permeté especificar la data d'inscripció i confirmar l'origen precís de les tauletes, com veurem a l'apartat següent en tractar de la tauleta més arcaica.

Obtinguda la possibilitat de considerar l'estudi de Molina, en el moment en què el Museu fou traslladat una altra vegada des de la sala del Seminari Nou a l'edifici del Seminari Vell (1992-93), la col·lecció quedà ordenada, com assenyala l'últim inventari (Ramis, 1994), segons la data de composició i la temàtica del text inscrit.²² La temàtica

de la col·lecció correspon a inscripcions de caràcter mercantil i administratiu, que són, sens dubte, els escrits més habituals entre els reculls cuneïformes: peixos (tauleta 1), animals domèstics (tau. 2, 3, 4, 5, 6), cereals (tau. 7), joncs i canyes (tau. 8, 9, 10), teixits (tau. 11), plata (tau. 12, 13), jornals de treballadors (tau. 14, 15).²³ En l'actualitat, la col·lecció resta exposada en el Museu Bíblic a l'àrea d'assiriologia. A més de les quinze tauletes, la secció conté altres materials per il·lustrar la cultura mesopotàmica, a saber, maqueta de Babilònia (segons els plànols de les excavacions de 1935), col·lecció de còpies de segells, empremtes i tauletes (adquirides al British Museum), col·lecció d'imatges de divinitats i de pesos i mesures (procedents del Louvre i el Museu de Berlín).²⁴ Una vegada explicat l'origen de la col·lecció cuneïforme i la seva disposició en el Museu Bíblic, enfocarem l'estudi cap a la tauleta més antiga, de la qual oferirem la primera traducció en llengua catalana i el comentari pertinent.

Estudi i primera traducció al català de la tauleta cuneïforme més arcaica del Museu Bíblic. Segurament el document escrit més antic que es troba a Mallorca

La tauleta més arcaica exposada al Museu Bíblic tracta de la compravenda de peixos (tau. 1: MSD 7). Fou una de les tres tauletes que el jesuïta P. Andreu Fernández regalà a Mn. Pascual, durant el curs 1925-26, perquè fos exposada al Museu Bíblic; com hem indicat, procedia de l'Istitutum Biblicum de Jerusalem, dependència acadèmica

²³ Des del rigor científic, la catalogació específica és la següent: tau. 1: MSD (Museu Seminari Diocesà) 7; tau. 2: MSD 11; tau. 3: MSD 8; tau. 4: MSD sens/nombre; tau. 5: MSD 10; tau. 6: MSD 4; tau. 7: MSD 115 (tauleta), MSD 110 (sobre); tau. 8: MSD 112; tau. 9: MSD 2; tau. 10: MSD 12; tau. 11: MSD 111; tau. 12: MSD 3; tau. 13: MSD 9; tau. 14: MSD 5; tau. 15: MSD 9'.

²⁴ Per conèixer les peces exposades a l'àrea d'assiriologia, convé consultar el tercer i el quart dels inventaris elaborats pels seminaristes Pere Fiol Tornila, «Guía ilustrada del Museo Bíblico del Seminario de Mallorca» (mecanografiat), 1963, ADM, CERTS, 144-4, XIV+112 fulls; Nadal Palmer Amengual, «Guía ilustrada del Museo Bíblico del Seminario» (mecanografiat/Pere Fiol Tornila), 1966, ADM, CERTS, 154bis 4, 178 fulls.

²² Vegeu: Francesc Ramis Darder, «Inventari del Museu...», *op. cit.*, p. 43-54.

del Pontificium Istitutum Biblicum de Roma, regit pels jesuïtes.

La personalitat del jesuïta P. Andreu Fernández i Truyols (Manacor 1870 - Sant Cugat 1961) requeriria, al nostre entendre, un estudi biogràfic específic, ja que fou un dels científics il·lustres, reconegut internacionalment, pel que fa als estudis bíblics i de l'Antic Orient. Realitzà els estudis d'humanitats, filosofia i teologia al Seminari de Mallorca, on fou company de Mn. Pascual; rebé l'ordenació sacerdotal el 1894; cal pensar que compartia amb Pascual la passió per la Bíblia i l'Orient, perquè ambdós s'orientaren cap a l'estudi de la Sagrada Escripura. Quan Pius X erigí el Pontificium Istitutum Biblicum de Roma (PIB) (1909), el P. Fernández formà part del claustre fundacional (1910-1914), més endavant en fou vicerector (1914-1917) i rector (1918-1924). Organitzà el primer viatge científic del PIB per terres de l'Orient bíblic (1913). El curs 1929 fou nomenat professor de l'Istitutum Biblicum de Jerusalem, del qual també fou rector (1939-1947); com a palestinòleg, organitzà les expedicions científiques del PIB per l'antic Orient. Considerat un dels experts de l'època en geografia i topografia bíblica, treballà també en el camp de la crítica textual, escrigué comentaris sobre els llibres de Josuè i els d'Esdres i Nehemies. Inicià les revistes *Verbum Domini* i *Biblica*, revistes oficials del PIB, de gran ressò internacional, i hi col·laborà assíduament; de manera eminent, formulà amb claredat i difongué la teoria teològica del *sensus plenior*, o sentit més profund per a la interpretació de l'Escripura.²⁵ Com a reconeixement de la seva tasca, l'any 1952 va ser nomenat fill il·lustre de la ciutat de Manacor.²⁶

²⁵ Andreas Fernández Truyols, *Institutiones Biblicae*. Roma: Pontificium Istitutum Biblicum, 1951, p. 35-71.

²⁶ Pel que fa a la biografia i bibliografia del P. Fernández, vegeu: Pablo Arce, *Vida y Escritos del P. Andrés Fernández*. Jerusalem: Istitutum Biblicum, 1944; Pablo Arce, «Lista completa de los escritos del P. Andrés Fernández», *Estudios Bíblicos* 41 (1962), p. 92-94; Autors Diversos, «Miscelánea Bíblica Andrés Fernández», *Estudios Bíblicos* 34 (1960), p. 304-936. Un llibre popular i molt llegit entre els fidels mallorquins fou: P. Andrés Fernández Truyols, *Jesucristo. Vida, Doctrina, Milagros*. Barcelona: Obra Cultural, 1950.

La tauleta objecte del nostre estudi, donada pel P. Fernández, és de dimensions reduïdes (3,8 × 3,6 cm); semblant a la majoria de tauletes de tipus mercantil trobades a Mesopotàmia. Com podem apreciar a les fotografies (fig. 1, 2, 3 i 4), presenta una certa deformació al revers. Per què? Les tauletes se solien guardar en cistelles de llata; com citarem més endavant, la tauleta segurament pertanyia a l'arxiu mercantil d'un comerciant de peix; per raons desconegudes, l'arxiu quedà destruït i les tauletes de la cistella restaren amuntegades; amb el pas del temps i la humitat constant, quedaren incloses entre el fang i formaren un bloc compacte; amb tota probabilitat, la tauleta quedà oprimida per una altra per la banda del revers, d'aquí prové probablement la deformació. La tauleta es pot llegir relativament bé, llevat dels quatre angles, anvers i revers, que apareixen esborrats pel fregament amb altres tauletes o amb el fang que les compactà. Com era costum, fou inscrita amb un punxó per l'anvers i el revers. Així i tot, la inscripció abasta també una petita part del costat dret tant de l'anvers com del revers, situació bastant comuna a les tauletes mercantils.

Figura 1. Anvers de la tauleta MSD 7
(font: Museu Bíblic, Palma)

Figura 2. Costat dret anvers de la tauleta MSD 7.
(font: Museu Bíblic, Palma).

Figura 3. Costat esquerre revers de la tauleta MSD 7.
(font: Museu Bíblic, Palma).

Figura 4. revers de la tauleta MSD 7.
(font: Museu Bíblic, Palma).

La tauleta objecte del nostre estudi fou inscrita en idioma neosumeri, a la ciutat d'Umma, durant l'any trenta-sis del regnat de Šulgi (2094-2047 aC), és a dir, entorn del 2058 aC.²⁷ Com és obvi, encara que sigui de manera sumària, convé precisar les qüestions esmentades.

L'antiga ciutat d'Umma correspon a l'actual Tall Jukha, a una vintena de quilòmetres de Tello, a la Baixa Mesopotàmia.²⁸ A cavall entre els segles XIX i XX, Tall Jukha fou objecte d'excavacions clandestines. Com hem ressenyat, moltes taules recollides pels exploradors, la major part inscrites durant l'anomenada tercera dinastia d'Ur (2112-2004 aC) i exposades pedagògicament als primers museus com 'de Babilònia', procedien de l'espoli d'Umma. Malauradament, les excavacions científiques planejades a finals del XX i inicis del XXI no han pogut portar-se a terme, sols s'hi han fet treballs de salvament, a causa dels conflictes bèl·lics, per part d'arqueòlegs iraquians. No obstant això, la història d'Umma és ben interessant.²⁹

Durant el període conegut com a dinàstic arcaic (2900-2334 aC), la vila d'Umma i el seu entorn més ampli conformaven un dels principals

²⁷ Com pot entendre el lector, la datació del regnat dels monarques és objecte de conjectures; per part nostra, ens atenim a la posició clàssica i en general més acceptada: Kennet Sykes, *The Year Names of the Ur III Period*. Chicago IL: University of Chicago, 1973.

²⁸ La localitat de Tello, antiga Girsu, a la Baixa Mesopotàmia, constituí un dels primers llocs d'excavació científica; entre els anys 1877-1910 es portaren endavant quinze campanyes, i quatre més durant els anys 1929-1933. Mentre les excavacions de Tello estaven sotmeses a vigilància, l'indret de Tall Jukha estava bastant abandonat i era objecte d'espolis; cal observar, com hem dit, que la majoria de tauletes del Museu Bíblic provenen de Tall Jukha. Encara que no consti que Pascual hi tingués accés, les excavacions de Tello s'anaven publicant en fascicles, però veieren l'edició definitiva més tard, quan ja era bisbe de Menorca; vegeu: André Parrot, *Tello*. París: Gabalda, 1948.

²⁹ Per tal de conèixer l'època de les primeres exploracions d'Umma, existeix una obra clàssica de gran interès: John P. Peters, *Explorations and Adventures on the Euphrates: The Narrative on the University of Pennsylvania Expedition to Babylon in the Years 1888-1890*. Pennsylvania: Putmann, 1897. Article erudit sobre la successiva nomenclatura del Tall Jukha: William. G. Lambert, «The Names of Umma», *Journal of Near Eastern Studies* 49 (1990), p. 75-80.

sumeris establerts a la Baixa Mesopotàmia.³⁰ La divinitat protectora de la ciutat era Shara, un dels déus menors del panteó vinculat amb la guerra; la ciutat també tenia temples consagrats als déus peculiars de cada barriada. Com era habitual durant el període, Umma mantingué conflictes i aliances amb altres viles, especialment amb Girsu i Lagaš. Amb el pas del temps, el príncep d'Umma, Lugalzaggisi (ca. 2340-2316 aC), va conquerir la Baixa Mesopotàmia, l'anomenat llavors país de Sumer; d'aquesta manera Umma esdevingué la capital política de la regió. No obstant això, la grandesa d'Umma fou efímera. El sobirà accadi Sargó I (2334-2279 aC), senyor del Centre i de l'Alta Mesopotàmia, conquistà el país de Sumer; començava així el període accadi (2334-2159 aC). Encara que Umma perdé la capitalitat, establerta pels accadis a la nova ciutat d'Accad, continuà sent una vila important. Els sumeris havien creat l'escriptura cuneïforme per plasmar el seu idioma; però els conquistadors accadis no disposaven d'alfabet, per aquest motiu adoptaren el cuneïforme sumeri per escriure la seva llengua, l'accadi, d'arrel semita. L'accadi es convertí en la llengua de l'administració, mentre que el sumeri escrit romaní dins l'àmbit religiós i sobre les escriptures dels intel·lectuals sumeris.

L'esplendor del període accadi sucumbí sota les invasions dels gutis (ca. 2159-2112 aC), bàrbars originaris de les terres de Qutum, a la zona del Zagros. L'etapa dels gutis constituí una època obscura en la història de Mesopotàmia. Malgrat l'adversitat, els sumeris mantingueren la seva cultura i albiraren, més endavant, un primer renaixement a la ciutat de Lagaš, regida per Gudea (2144-2124 aC). El renaixement assolí la plenitud quan Utu-Hegal, senyor de la ciutat d'Uruk,

expulsà els gutis i donà inici a la tercera dinastia d'Ur (2112-2004 aC). El monarca de més relleu fou Šulgi (2094-2047 aC); durant el seu regnat s'inscrigué la tauleta que comentem. El regnat de Šulgi conformà l'edat d'or de la literatura sumèria, veié la promulgació d'un codi de lleis (Ur-Nammu/Šulgi), i significà el zenit del poder dinàstic.³¹ El sumeri, abans tan relegat pels accadis, florí de bell nou com a llengua especialment refinada, no debades els erudits i els sacerdots l'havien conservada amb exquisida cura. Aquesta modalitat del sumeri és coneguda pels sumeriòlegs com a 'neosumeri'; és la llengua de la tauleta objecte del present treball. Els successius sobirans de la tercera dinastia contemplaren com la seva grandesa s'esquinçava. Tribus originàries del nord-oest, conegudes com a martu en sumeri i amorreus en accadi, ocupaven de cada vegada més regions del territori accadi. La ciutat d'Umma sucumbí el 2022 aC, i la tercera dinastia finí el 2004. De llavors ençà, Umma quedà desolada, sols conegué petites ocupacions esporàdiques fins que els exploradors la portaren altra vegada a l'escenari de la història.³²

³¹ Per aprofundir en la literatura i el dret creats pels sumeris, n'hi ha traduccions excel·lents, a tall d'exemple: M. Molina Martos (ed.), *La ley más antigua. Textos legales sumerios*. Barcelona: Trotta, 2000; Federico Lara Peinado, *Himnos Sumerios*. Madrid: Tecnos, 2006; Federico Lara Peinado – Federico Lara González, *Los primeros Códigos de la humanidad*. Madrid: Tecnos, 2009. Per a la comparació de la literatura neosumèria amb la Bíblia, vegeu: James B. Pritchard (ed.), *Ancient Near Eastern Text Relating to the Old Testament*. Princeton NY: Princeton University Press, 1969.

³² La història narrada es pot consultar amb més amplitud als manuals clàssics, amb bibliografia abundant, a manera d'exemple: John N. Postgate, *La Mesopotamia Arcaica. Sociedad y economía en el amanecer de la historia*. Madrid: Akal, 1999; Mario Liverani, *El Antiguo Oriente. Historia, sociedad, economía*. Barcelona: Crítica, 2012, p. 218-238; Shinto Yamada – Dibat Shibata, *Cultures and Societies in the Middle Euphrates and Harbur Areas in the Second Millenium BCE*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2016. Amb tota humilitat oferim el nostre manual, amb bibliografia: Francesc Ramis Darder, *Mesopotamia y el Antiguo Testamento*. Estella: Verbo Divino, 2019, p. 55-93.

³⁰ Dins l'espai d'uns trenta mil quilòmetres, dimensions semblants a les de Bèlgica, es reunien almenys divuit principats, les seves dimensions abraçaven entre les 50 i 500 hectàrees: Sippar, Akšak, Kish, Marad, Nina, Bad-Tibira, Uruk, Larsa, Ur, Èridu; per a una síntesi de la seva història acompanyada d'àmplia bibliografia, consulteu: William G. Lambert, *Ancient Mesopotamian Religion and Mythology: Selected Essays*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016.

Una vegada explicat l'origen de la tauleta (Umma), l'època (Šulgi, ca. 2058 aC) i establerta

la llengua (neosumeri), continuarem amb la transcripció, transliteració, traducció al català i comentari.³³

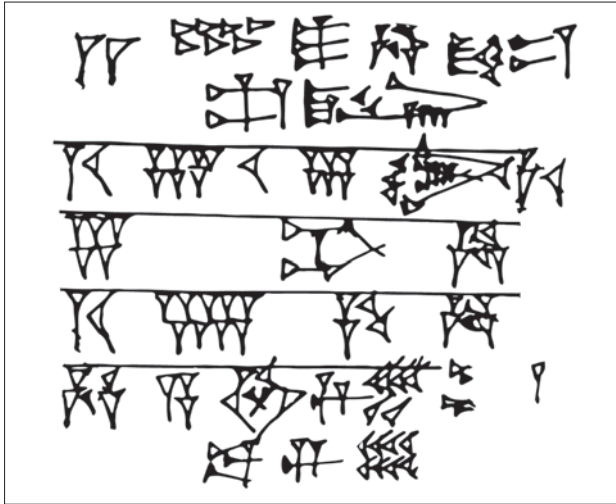

Figura 5. Transcripció de l'anvers de la tauleta MSD 7.
(font: Museu Bíblic, Palma).

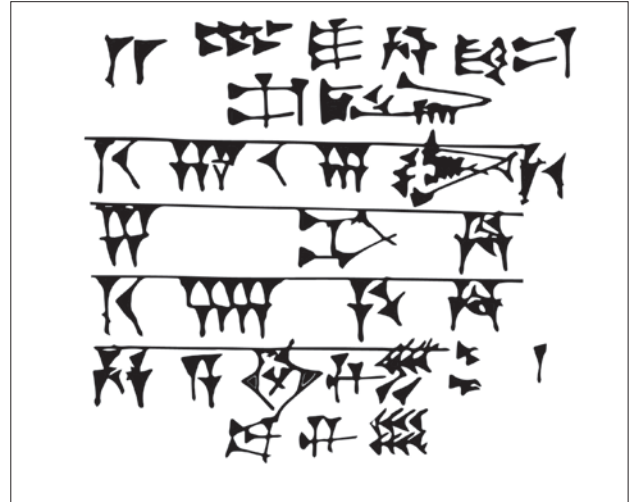

Figura 6. Transcripció del revers de la tauleta MSD 7.
(font: Museu Bíblic, Palma).

Transcripció

Anvers:

- 1) 2.7;0,3 ku₆ še₆ / gur lugal
- 2) 17.16 suhur ṛku₆ṛ
- 3) 5.00 GUD ku₆
- 4) 19.00 GAM¹ +GAM ku₆
- 5) ku₆ a-ša GI A[PIN²]-/ba-zi

Revers:

- 6) ù a-³ša ú-du-ṛxṛ
- 7) ki ur-e₁₁-e-ta
- 8) ù-ma-ni šu ba-/ti
- 9) mu d_{nanna} kar-
- 10) zi-da a-rá 2-
- 11) kam é-a-na ba-an/ku₄

Traducció

Anvers:

Cent vint-i-set *gurs* reials tres (*ban*) de peix fumat,
mil trenta-sis peixos-*suhur*,
tres-cents peixos bou,
mil cent quaranta peixos *gam-gam*:
peixos del camp ...

Revers:

i ... del camp *propietat* de l'administrador dels ramats
Lliura la mercaderia Ur-e₁₁-e
Rep la mercaderia Û-ma-ni
L'any en què el *déu* Nanna de Kar-
zida per segona vegada
fou portat en processó al seu temple

³³ Pel que fa a la transcripció de la tauleta, confirmem l'opinió de Molina amb petites modificacions per la claredat gràfica de visió del cuneïforme, vegeu: M. Molina Martos, «Tablillas neosumerias del...», *op. cit.*, p. 82. Pel que fa a la transliteració, introduïm una modificació: a la segona línia de

l'anvers, Molina interpreta: ṛ⁵ku₆ṛ; per part nostra indiquem: ṛku₆ṛ; vegeu: *Ibid.*, p. 71. Quant a la traducció; a més dels lèxics habituals, pel que fa als noms dels peixos, cal consultar l'estudi de Robert K. Englund, *Organisation und Verwaltung der Ur III-Fischerei*. Berlín: Dietrich Reimer Verlag, 1990.

El breu comentari permetrà al lector afinar millor el sentit de la inscripció. La primera secció de la tauleta està conformada per les línies de l'anvers (anvers 1-5) i la primera del revers (revers 6); parla de quantitats i tipus de peixos. Ignorem quina era l'espècie precisa del «peix fumats» (anv. 1); però quan el text especifica «vint-i-set *gur* reials, tres (*ban*)» indica que el peix fumats es comptava amb mesures de capacitat. El volum de les mesures fou establert durant el període accadi pel rei Naram-Sin (2255-2218 aC); el *gur* era un cub de grans dimensions (aprox. 6 m × 6 m × 0,5) del qual es derivaven les mesures menors, mentre el *ban* conformava una mesura menor, entorn dels deu litres. No és segur que a l'època de Šulgi (2094-2047 aC) i a la ciutat d'Umma les mesures esmentades adoptessin la mateixa capacitat; però si fos així, constituïria una quantitat enorme de fumats.³⁴ A continuació (anvers 2), figura la quantitat de mil trenta-sis peixos *subur*; desconeixem el significat del terme *subur*, però queda clar que eren peixos comptats per unitats. Després (anvers 3) consten tres-cents peixos bou; també comptats per unitats, segurament animals que recordaven l'aspecte d'un bòvid. Seguidament (anvers 4), la quantitat de mil cent quaranta peixos *gam-gam*; comptats per unitats, podria referir-se a peixos, tal volta despulles de peixos, utilitzats per alimentar els animals de granja i de companyia. Les últimes línies (anvers 5; revers 6) indiquen, en primer lloc, que els peixos procedeixen del camp, és a dir, peixos dels rius o canals pròxims a Umma, i, per l'altra, especifiquen que els camps esmentats, amb els rierols corresponents, pertanyien al propietari dels ramats.

La segona secció (revers 7-8) especifica que l'entrega del peix fou efectuada per un home anomenat *ur-e₁₁-e*, i que la rebé un altre home cone-

gut com *ù-ma-ni*. Cal observar que tant l'entrega com la recepció suposen una gran quantitat de peix.

La tercera secció (revers 9-11) estableix la data de l'entrega i de la recepció; per especificar-ne la data, cal fer una petita disquisició. Durant la tercera dinastia d'Ur (2112-2095 aC), la divinitat principal del panteó sumeri era Nanna; déu reconegut sota la imatge de la lluna; segons la mitologia sumèria, fill d'Enlil i Ninlil. La iconografia el representava amb el símbol de la lluna, però també com un bou o un ancià amb barba llarga. En època molt antiga sembla que era el déu protector dels pastors; però, durant la tercera dinastia, a més de divinitat principal, la gent l'invocava com a déu propici per a la fertilitat. La ciutat d'Ur, residència dels monarques, veia alçar-se el temple de Nanna (é.kis.nu.gàl), cobert per l'ombra protectora del gran zigurat. Als afores d'Ur, a la zona anomenada Gaesh, s'enlairava un altre temple també consagrat a Nanna, conegut amb el nom poètic de Kar-zida: «el Moll on desembarca la Saviesa». Una manera que tenien els sumeris d'enumerar els anys era referint-los a qualche esdeveniment rellevant que hagués tingut lloc en el temple principal de Nanna a Ur (é.kis.nu.gàl); a vegades era quelcom relacionat amb la sacerdotessa principal, vinculada sempre a la família reial. Encara que fos en menys ocasions, també anomenaven els anys en referència a qualche succés destacat esdevingut al temple de Nanna establert a Kar-zida; és el cas de la tauleta que examinem.

La inscripció de la tauleta anomena l'any com aquell en què la imatge de Nanna, entronitzada al santuari de Kar-zida, fou portada per dues vegades en processó, una processó amb inici i cloenda en el santuari. Com és obvi, desconeixem la causa que motivà les processons; però degué ser un fet excepcional per considerar-lo punt de referència per al còmput i la denominació específica d'un any concret. Quan relacionem l'any de la doble entrada de Nanna al temple de Kar-zida amb la cronologia dels sobirans de la tercera dinastia d'Ur, tasca complexa, deduïm que l'esdeveniment inscrit a la tauleta tingué lloc durant l'any trenta-sis del regnat de Šulgi (2094-2047 aC), com hem

³⁴ Com entendrà el lector, la qüestió de les mesures de capacitat i la seva equivalència a les mesures actuals és difícil de precisar per l'existència de diverses metrologies a les diferents ciutats, i fins i tot entre els mateixos gremis; per a més precisió, consulteu, John N. Postgate, *La Mesopotàmia Arcaica...*, op. cit., p. 7-8.

assenyalat abans, vers l'any 2058 aC.³⁵ En síntesi, la tauleta explica l'entrega d'una gran quantitat de peix fumat i de peix procedent de rius, feta a la ciutat d'Umma, l'any trenta-sis del regnat de Šulgi.

Conclusió

Des de la primera disposició fins avui dia (1910-2022), el Museu Bíblic del Seminari ha constituït una institució viva per a la renovació dels estudis bíblics a Mallorca. Amb la mirada dirigida cap al magisteri de Lleó XIII (1878-1903), el bisbe Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915) volgué impulsar una Església capaç de rejuvenir la cristianitat mallorquina en constant diàleg amb la societat del seu temps. Com és obvi, la nova perspectiva pastoral requeria també la teologia renovada a la llum de la més precisa interpretació de la Sagrada Escriptura. Sobre les espatlles de Mn. Bartomeu Pascual i Marroig, com a professor i rector del Seminari (1898-1938), recaigué la responsabilitat de renovar la qualitat dels estudis bíblics a la diòcesi mallorquina. Com a fruit de la passió de Mn. Pascual per l'estudi de l'Escriptura nasqué el Museu Bíblic; com a professor, en fou ànima i mentor durant el temps en què exercí el ministeri presbiteral a Mallorca fins que començà a regir la Seu de Menorca (1939).

Encara que el Museu hagi sofert diferents trasllats, com hem tingut ocasió d'exposar, podríem afirmar, des del vessant museístic, que ha recorregut dues etapes complementàries com eina per

a l'estudi de la Bíblia. La primera abasta des dels seus inicis (1910) fins a la conclusió del concili Vaticà II (1965). Hereu de la teologia de l'època, el Museu assolí la tasca de situar de manera geogràfica, històrica i religiosa el missatge de l'Escriptura; és a dir, desitjava que el visitant quasi pogués visualitzar, mitjançant l'observació de les peces, els esdeveniments descrits a la Bíblia. La segona etapa abraça des del final del Concili fins al dia d'avui. Arrelada a la teologia conciliar i sense abandonar l'interès per la situació històrica dels esdeveniments bíblics, nota pròpia de la primera etapa, la perspectiva de Museu rau en el fet que el visitant pugui també interpretar el sentit de la història explicitada a l'Escriptura. La confluència de les dues perspectives certifica que el Museu mai no ha estat concebut com a simple col·lecció d'antiguitats, cosa habitual a l'inici del gust per l'orientalisme; sempre ha estat una valuosa eina, científica i pastoral, per al coneixement aprofundit de la Bíblia.

Des de la consideració de la doble òptica, hem esbossat la figura del manacorí P. Andreu Fernández i Truyols (1870-1961), eminent orientalista i biblista de l'època, per procedir a la primera traducció a la llengua catalana, amb el seu comentari pertinent, d'una de les tauletes cuneïformes que va regalar al Museu; segurament el document escrit més antic dels que es troben a Mallorca. Sens dubte, prova fefaent de la tasca científica i pedagògica que caracteritza la història del Museu Bíblic del Seminari de Mallorca.

³⁵ Article de gran interès per copsar les diverses maneres de referir-se a Šulgi i al còmput del seu regnat: Hendrich Waetzoldt – Franz Yildiz, «Die Jahresnamen für das 9. und das 36. Regierungsjahr Sulgis», *OA (Oriens Antiquus)* 26 (1983), p. 7-12. Pel que fa a l'elaboració de tauletes cuneïformes, podem consultar una obra clàssica i entenedora: A. Leo Oppenheim, *La Antigua Mesopotamia. Retrato de una civilización extinguida*. Madrid: Gredos, 2003.